

nyelvi műveltség terjesztésével, a nyelv egészséges fejlődését igyekeznek biztosítani.” Az azonban el kell fogadnunk, hogy a „nyelv egészséges fejlődésének” az is feltétele, hogy könyvek, írói hagyatékok, kultúrák sorsa ne legyen a politikai pragmatizmus prédája. Csak örülhetünk, hogy a nyelvi kultúra e szabadságharcához ez a könyv is hozzájárult.

SZELI István

A MAGÁNY ALTERNATÍVÁI

A varázsszobor. Fiatal prózaírók könyve. Forum Könyvkiadó, Újvidék, 1990

Egy új nemzedék jelenlétét igazolja és erősíti meg *A varázsszobor* című kötet, melyben öt fiatal prózaíró novelláit teszi közzé a kiadó. Írásaikban egy új világlátás, életérzés van kialakulóban, újszerű és egyéni módon töltik föl a már kasszikusnak mondható novellaformákat. Tematikájában szinte mindegyik az én rejtett és ismeretlen dimenzióinak feltárása felé fordul, a lélek legmélyebb rétegeit járja be.

Bencsik Gábor prózájára a mély lélektaniség, a pszichoanalízis, az önvizsgálat és önmegértés kísérletei jellemzőek. A tudattalanban próbál magyarázatot találni a cselekedetek, emlékképek, érzelmek összefüggéseire. A születés, a gyermekkor elfelejtett vagy homályosan derengő emlékképeiből próbálja meghatározni az embert, és a korai öntudat felvillanásait elemezve próbálja meghatározni az ősi titkokat. Mindezt egy sajátos nézőpontról teszi, amelynek kettőssége meghatározóan befolyásolja írói magatartását, és egyéni témakezelést biztosít számára.

A kettősség líraiságában és tudományosságában van. Az Emlékek, Születés és Az orvos álma című novellákban a születéshez, egyrészt mint természetes, biológiai folyamathoz közelít, másrészt a lírai hangnemmel misztifikálja ugyanezt a jelenséget: „A gyönyörű, fájdalomtól megrezzenő fehér combok között sarkig tárult a szemérem kapuja, és a szabálytalan test percről percre többet érezhetett a valóságból. Gyenge, torz csontjaiban lélegeztek a sejtek, és körülöttük fáradt tömegek tolongtak reményektől és vágyaktól megbődulva, pusztán és hegyeken át, egy ismeretlen cél felé.”

A költészetet és a tárgyilagos megállapításokat olyan szorosan ötvözi és úgy, hogy mértéktartása csak ritkán esik végtetekbe. Ilyenkor mindig a lírai kerekedik felül nyelvezetén, és kissé érzélgőssé teszi a szöveget.

Más témát dolgoz föl a Járhatatlan utak című novellában, melyet joggal nevezhetünk nagyszerű lélekelemzésnek, Bencsik világának filozófiai, művészeti tükrének. A felettes én és az ösztönén harcának története ez, melyben az ösztönént – Esti Kornél-analógiát látok benne – a Sánta testesíti meg. Az én egyszerre csodálja és gyűlöli a Sántát, akit kísérletezőkedve állandó mozgásban tart, aki sikertelenségei miatt az alkoholban keres menedéket. Nem véletlen, hogy Bencsik éppen az ő gondolataiként írja meg saját elképzeléseit a világról. Művészetfelfogását is a Sánta szavai tükrözik: „A művészet végső feladata, hogy emlékeztessen bennünket belső méretünk végtelenségére, önmegvalósításunk számtalan lehetőségére, a nem szokványos értelemben vett Istenre és Égyre, az »ítéletnélküliség« nagyszerű állapotára.”

Bencsik nyelvezetére is érdemes odafigyelni: bájos egyszerűséggel fonódnak egymásba

a szavak, mondatok, minden erőlködés nélkül ír, olyan könnyed természetességgel, hogy sokszor megfélekedünk a szöveg próza voltáról. A témakezelés, a szerkesztés, a nyelvhasználat, az egzakt módon meghatározott és mégis rejtőzködő világnézet, ars poetica, mind olyan elemek, melyek a novellát nemcsak Bencsik többi novellája elé, hanem a kötet összes többi darabja elé helyezik.

A létezés tragikuma adja *Hász Róbert* novelláinak magvát, és a hősök társadalmi és egyéni létének konfliktusai mozgatják a cselekményeket. A Szökés és a Ganümedész utolsó pohara című novellákban szociális problémákat vet fel, a társadalommal való konfrontáció, illetve a társadalmonkívüliség okozza a hősök egyéni tragédiáját. A problémát teljesen objektív módon közelíti meg, kívülről figyelve és ítélve meg a hősök cselekedeteit. Fontos ez a társadalom felé fordulás, mert így olyan kérdéseket, élethelyzeteket is felfedez, melyek nem vagy nem csak személyes jellegűek. Ezekben a novellákban még jelentős szerep jut a cselekménynek is, de a következőkben – például A burokban – már kissé háttérbe szorul, hogy az elmékedéseknek, szentenciaszerű megállapításoknak nyisson teret. A burok, A szétforgácsolt idő és Az álmok öreg mágusa az örök igazságok után kutató, önmagában, a világban, a gondolatokban eltévedt emberek tragikuma, azoké, akiknek a tudatában azok a gyenge „korlátok, melyek meggátolják az embert, hogy az egyik világból átbillenjen a másikba” eltűnnek. Al-Mahmatall sorsának tragikuma, talán az emberiség tragikuma is: a „Fölismerés”, a mindentudás lehetőségét veti el Hász azzal, hogy amikor hőse végre felfedezi a titkot, megtudja, „milyen az, amikor a gondolat lerázza magáról a terhet, a tetet, és visszaszerzi szabadságát”, meg kell halnia.

Merőben különbözik a kötet legtöbb darabjától *Jódal Kálmán* How good not to love-ja. Epizódyszerű, pergő eseménysorozat ez, melyben a történet, a város jelmondatok mögül bontakozik ki. Szereplőit az anyag embereinek tekinthetjük, a narcizmus, az érdektelenség határozza meg a világhoz való viszonyukat. A szerző szófukarsága, tómondatai valós világunkat, redukálódott emberi kapcsolatunkat tükrözik. Ezt a stílust az önkifejezés egyik formájának, sőt társadalomkritikának is tekinthetjük, bár ez a fajta és ilyen fokú tömörítés – véleményem szerint – több gyakorlatot követel, a szavak, a nyelv teljes birtokbavételét feltételezi.

Lovas Ildikó prózáját az érzelmek hatják át, de ez az érzelmközpontúság mindig mértéktartó marad. A belső világ, a környezet, a valóság és az álom szálai játszanak egymásba, de sohasem olyan mértékben, hogy ne tudnánk, az adott pillanatban melyik szférát járja be a szerző. A talajvesztett, az álmok labirintusában eltévedt emberre maga mondja ki az ítéletet: „Aki pedig a rádiójátékot, a színelőadást és az életet nem tudja különválasztani, annak vére folyjon el. Annak élete gubancaiból ne legyen kiút, azt Ariadne bosszulja meg, mielőtt a fonalat kezébe adja.” Az Eltört poharaink emléket és a Folytonosságot is fájdalmas emlékek hívják életre, a tudatot gyötörve létezésükkkel, megfogalmazva a kérdést: „Mit gondolsz, a sasok nem mosolyogtak, miközben Prométheusz máját tépték?” Ezzel a kérdéssel már kilép a személyes világból, kozmikus teret, távlatot nyit, a lét, az emberi küzdés „fájdalma” felé fordul, de nem próbál választ találni rá, nem vezet tovább ezt a szálát.

Urbán András leveleinek, önvallomásának tükrében az álmok és a valóság határán ismerhetünk rá az alapvető szituációkra, félelmekre, cselekedetekre, melyek mindennapi életünk velejárói, melyeket tudatosan vagy ösztönszerűen megpróbálunk kike-

rülni. Hőseit elsősorban az ösztönök mozgatják, érzelmeik a háttérbe szorulnak, cselekedeteik sokszor jelképesek is. Urbán kísérlete ezzel a formával csak akkor lehet sikeres, ha az olvasók ráéreznek azokra a rejtett, sokszor a sorok között megbúvó igazságokra, tudatos vagy ösztönszerű gondolatokra, melyeket a szöveg hordoz.

Az őt szerző közül mindegyik egyéni utakon jár, egyéni módon próbálja megtalálni az önkifejezés, számára legmegfelelőbb formáit. Jellemző rájuk a világ, a lét, a társadalom problémáinak intenzív átélése, de jellemző rájuk a mély pesszimizmus is, mely eltaszítja az egyéniségtől a világot, vagy amiért a társadalom eltaszítja az egyént. A szereplők önként vállalt vagy rájuk kényszerített magányának megélési lehetőségei ezek a novellák, az egyedül álló ember útkeresései.

SZABÓ Katalin

A „SZIMBOLIKUS UNIVERZUM”

Hoppál–Jankovics–Nagy–Szemadám: *Jelképtár*, Helikon Kiadó, Budapest, 1990

Néhány évvel ezelőtt több prózaíró szótárregények ötletével állt elő, s ezek a német, magyar, szerb nyelvű művek kiváló visszhangra találtak a közönség körében. Felfrissülést jelentett az új olvasási mód, melyet a címszavak szerint elrendezett anyag igényelt: szabadon ugrándozhatott a figyelem, lépegethettünk előre-hátra, lapozgathatunk oda-vissza, s az összkép ennek a dinamikus folyamatnak a következtében jött létre. Egy egészen másfajta vállalkozásról szeretnék most szólni, mely a kiadvány jellege ellenére többek között azért lenyűgöző olvasmány, mert a kézikönyvek, lexikonok, enciklopédiák, szótárak használatától eltérően folyamatos olvasásra buzdít. A magyar etnoszemiotikusok csoportja *Jelképtárat* adott közre és megközelítőleg ötszáz címszó segítségével próbálta megvilágítani a szimbólumok áttekinthetetlen univerzumának azt a sávját, mely nélkülözhetetlen a kulturális kommunikációban. Noha a hangsúly a magyar jelképrendszer körvonalazásán vagy a szimbólumok magyar jelentésvonatkozásainak feltérképezésén van, az út azokon a hagyományrétegeken és kultúrákon át vezet, melyekkel a magyar művelődés története során érintkezésben áll, illetve amelyek hatással voltak rá. A szimbólumok világában lehetetlen éles határok megvonása, s talán a párhuzamosságok, gyakran időtől-tértől független megjelenésük, továbbélésük, újraeledésük, jelentéstelítődésük és jelentésváltozásuk ritmusa az, ami kiapadhatatlan forrásra emlékezteti őket, és egyetemességükről tanúskodik. Ezt legalább kétféleképpen értelmezhetjük: a jelképek használata egyetemes jelensége minden kultúrának a civilizációs szinttől függetlenül. A legősibb leleteken kívül erről tanúskodnak a népi kultúrában és a magas művészetekben továbbélő mitológikus szimbólumok. Más szempontból mindenkoron csodálatos volt az a változatosság, amely egy-egy jel jelentéslehetőségeiben megmutatkozik. A különböző korok és kultúrkörök egyazon jelet, tárgyat, formát, színt, számot, jelenséget, állatot, növényt a legkülönfélébb szimbolikus jelentéssel ruháznak fel, s így elegendő egyetlen fogalomnál elidőznünk, hogy kaleidoszkópszerűen feltárulkozzon előttünk egy mitológiai, összehasonlító kultúr-, vallás- és művészettörténeti, etnológiai stb. szempontokat sűrítő kép. A szimbólum jelenségének bonyolultsága, hatása és működé-